

TIESĀTIES VAI IZLĪGT?

AUTORS

OLAVS CERS,

SIA "Zvērinātu advokātu birojs CersJurkāns"
partneris, zvērināts advokāts

Jādomā, ka strīdi ir tikpat seni kā pati cilvēce, tādēļ cilvēki jau izsenis ir gremdējušies pārdomās par to, kas tad ir vērtīgāk – strīdēties vai noslēgt mieru. Strīdu dalībnieki ne vienmēr spējuši racionāli un ar vēsu prātu tos atrisināt paši saviem spēkiem, jo cilvēks tomēr ir emocionāla būtne, un bieži vien tā rīcību nosaka dažādi principi, aizspriedumi vai kādi iracionāli apsvērumi. Tomēr izlīgums ir lielisks veids, kā ietaupīt finanšu un laika resursus.

Izlīgums ir iespējams gan kriminālprocesā, gan administratīvajā procesā. Tomēr, ņemot vērā katra procesa specifiku, procedūra strīda izbeigšanai ar izlīgumu un izpratne par to ir būtiski atšķirīga. Šoreiz apskatām izlīgumu civiltiesisko attiecību kontekstā.

KAS IR IZLĪGUMS?

Ņemot vērā, ka civiltiesībā pastāv līgumu slēgšanas brīvības princips, tad jebkuras divas vai vairākas personas var brīvprātīgi, bez maldības, viltus vai spaidiem vienoties noslēgt jebkādu civiltiesisku līgumu, ja vien šī līguma priekšmets ir kas iespējams, nav pret-runā tiesību aktiem vai nav vērsts uz tiesību aktu nosacījumu apiešanu vai neievērošanu, kā arī nav neatļauts un nepieklājīgs, pretējs reliģijai, likumiem

un labiem tikumiem. Tādējādi līguma priekšmets var būt arī vienošanās par strīda izbeigšanu, panākot kādus kompromisus strīdīgajās attiecībās.

Saskaņā ar Civillikuma (CL) 1881.pantu

§ *izlīgums ir līgums, ar kuru tā dalībnieki kādu apstrīdamu vai kā citādi apšaubāmu savstarpēju tiesisku attiecību, savstarpēji piekāpdamies, pārvērš par neapstrīdamu un neapšaubāmu.*

Atbilstoši Senāta 2021.gada 20.decembra spriedumā lietā SKC-1252/2021 paustajām atziņām "izlīgums cita starpā ir mehānisms ātrākai tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanai, tiesu atslogošanai un resursu ietaupījumam".

Izlīgums ir viens no saistību tiesību izbeigšanās veidiem. Proti, noslēdzot izlīgumu, izbeidzas iepriekšējā saistība, un stājas spēkā jeb tiek nodibināta jauna – izlīgumā paredzētā – saistība. Ar procesuālu izlīgumu saprotama pušu vienošanās, uz kuras pamata tiesa izbeidz lietu par strīdīgām tiesiskām attiecībām, jo puses savstarpēji piekāpušās. Pēc būtības procesuālais izlīgums neatšķiras no privāttiesiskā izlīguma, tādēļ jautājums par tā spēkā esamību apspriežams pēc materiālo tiesību normām, bet noslēgšanas forma un procesuālās sekas – pēc procesuālo tiesību normām.

CL 1882.pantā noteikts, ka pilnvarotā persona izlīgumu var noslēgt vienīgi tad, ja šādas tiesības pilnvarā ir īpaši paredzētas. Vispārējs pilnvarojums slēgt tiesiskus darījumus nav pietiekams, lai pilnvarnieks varētu noslēgt arī izlīgumu. Tādēļ šādos gadījumos vienmēr ir jāpārlicinās, vai šādas tiesības pilnvarā ir tieši paredzētas.

IZLĪGUMS CIVILPROCESĀ

Civilprocesa likuma (CPL) 226.panta 1.daļā noteikts, ka izlīgums tiek pieļauts jebkurā procesa stadijā. Senāts 2011.gada 22.februāra lēmumā lietā SKC-538/2011 šīs normas

iespējamo interpretāciju ir sašaurinājis, norādot: “Lai gan CPL 226.panta 1.daļā ir noteikts, ka izlīgums pieļaujams jebkurā procesa stadijā, patiesībā tas ir pieļaujams tajās procesa stadijās, kad vēl nav pabeigta lietas izskatīšana pēc būtības. Izlīgums kasācijas instances tiesā, vadoties pēc kasācijas instances tiesas uzdevumiem un kompetences, nav iespējams”.

Būtiski, ka likumdevējs tiesai ir licis pārliecināties, vai strīdniekus tomēr nav iespējams samierināt, proti, CPL 149.pantā noteikts, ka,

S sagatavojot lietu iztiesāšanai, tiesnesis cenšas puses samierināt, kā arī piedāvā strīdu atrisināt, izmantojot mediāciju.

Bieži vien tikai tiesas uzaicinājums apsvērt izlīguma iespējas liek strīdniekiem šādu risinājumu uztvert nopietni – viena lieta, ka pats strīdnieks to zina vai uz to norāda viņa advokāts, bet pavisam cita, ja tiesas zālē uz to norāda tiesnesis mantijā un ar amata zīmi. Iespējams, ka tas šiem vārdiem piešķir pavisam citu skanējumu.

Senāta spriedumā lietā SKC-1252/2021 norādīts, ka “tiesas noteiktais termiņš lūgumu pieteikšanai nav attiecināms uz pieteikumu par izlīguma apstiprināšanu un tiesvedības izbeigšanu lietā, jo tiesa nevar šādā veidā ierobežot lietas dalībnieku likumā noteiktās tiesības pretēji tādiem fundamentāliem pamatprincipiem kā pušu privātautonomijas un dispozitivitātes princips”. Tomēr ieteicams izlīgumu noslēgt un iesniegt to tiesā vismaz kādu dienu pirms lietas izskatīšanas – tas ļaus ietaupīt gan pašu strīdnieku, gan tiesas laiku, jo tiesa līdz tiesas sēdei paspēs iepazīties ar iesniegto izlīgumu un, ja tas atbildīs likuma prasībām, tajā pašā sēdē to arī apstiprinās. Ja izlīgums tiek iesniegts tikai tiesas sēdē, pastāv iespēja, ka tā būs jāatliek, lai tiesa varētu ar šo izlīgumu rūpīgi iepazīties. Šādā gadījumā tiks nozīmēta nākamā tiesas sēde, kurā tas tiks apstiprināts. To gan iespējams organizēt arī kā attālinātu tiesas sēdi vai pat rakstveidā

izlemjamu jautājumu, tomēr tas tāpat rada zināmu laika un resursu patēriņu.

CL 1883.pantā paredzēts, ka teorētiski izlīgums ir iespējams arī pēc tiesas sprieduma stāšanās spēkā, tomēr šādā gadījumā tas ir atļauts tikai par sprieduma izpildīšanas veidu, piemēram, sadalot ar spriedumu piedzītos maksājumus termiņos vai vienojoties par precīzām sadalāmā īpašuma robežām, ja tās nav noteiktas spriedumā. Proti, ar izlīgumu nav pieļaujams veikt izmaiņas spēkā esoša sprieduma saturā.

Praksē gan ir iespējams pusēm labprātīgi atteikties pieprasīt spēkā esoša sprieduma izpildi, piemēram, piekrist saņemt mazāku naudas summu par to, kas tajā norādīta. Tas ietilpst puses rīcības brīvībā, tomēr šāds izlīguma nosacījums nebūs izpildāms piespiedu kārtā. Šādu vienošanos gan var noformēt kā pārjaunojumu vai kādā citā veidā, tomēr vienmēr jāatceras, ka tiesa apstiprina izlīgumu ar savu lēmumu, kas, ja nepieciešams, ir nododams piespiedu izpildei zvērinātam tiesu izpildītājam. Proti, pat tad, ja kāda no pusēm otrai apsoltījusi nenodot spēkā esošu spriedumu izpildei, tā būs tiesīga vēlāk, ievērojot sprieduma izpildes noilguma termiņu, savas domas mainīt.

KĀ JĀNOFORMĒ?

Izlīguma saturu regulē CPL 227.pants. Izlīgums noteikti ir slēdzams rakstveidā, tajā norāda visas strīda jeb izlīguma puses un tās identificējošu informāciju. Fiziskām personām tas ir personas kods un deklarētās vai faktiskās dzīvesvietas adrese, bet juridiskām personām – nosaukums, reģistrācijas numurs un juridiskā adrese. Tāpat izlīgumā norādāms strīda priekšmets un katras puses saistības, ko tā labprātīgi uzņemas izpildīt.

Izlīgumu var noslēgt pie zvērināta notāra notariālā akta formā, taču tā nav obligāta prasība. Šādā gadījumā jāņem vērā, ka izlīgumu tiesa var apstiprināt bez pušu klātbūtnes tiesas sēdē vai rakstveida procesā. Līdzējiem pašiem jāsaprot, vai viņiem ērtāk un izdevīgāk

ir parakstīt izlīgumu pie zvērināta notāra un nedoties uz tiesu vai parakstīt to privātā kārtā un pēc tam piedalīties tiesas sēdē, kurā kāds no tiem pēkšņi var “pārdomāt” vai norādīt, ka viņa parakstu uz izlīguma ir atveidojusi kāda cita persona u.tml. Praksē izlīgumus bieži paraksta ar drošu elektronisko parakstu, taču likumā tiešā veidā nav paredzēts, ka šāds izlīgums būtu apstiprināms tiesas sēdē bez pušu klātbūtnes vai rakstveida procesā. Tas varētu būt viens no likuma robiem attiecībā uz šī dokumenta apstiprināšanu, jo būtībā elektroniski parakstīts izlīgums varētu tikt pielīdzināts notariāla akta formā sagatavotam izlīgumam.

Jāņem vērā, ka tiesa neapstiprinās izlīgumu, kurā kāda no pusēm ir persona, kas nav viena no pusēm arī izskatāmajā civillietā. Tāpat netiks apstiprināts izlīgums, kura priekšmets pārsniedz izskatāmās prasības robežas. Piemēram, ja prasība izvirzīta par servitūta ceļa nodibināšanu, tiesa neapstiprinās izlīgumu, kurā skarti arī jautājumi par darba strīdu vai saskarsmes tiesībām ar bērniem. Kaut gan šis ir neviennozīmīgs jautājums, ciktāl var pierādīt izlīguma priekšmeta atbilstību izvirzītās prasības priekšmetam. Tāpat arī jāņem vērā, ka tiesa neapstiprinās izlīgumu, ja civillietā pieaicinātās trešās personas tam iebildīs, pierādot, ka izlīgums aizskar to tiesības vai intereses.

Tiesa var neapstiprināt arī izlīgumu, kurš ir nesaprotams vai neskaidrs, piemēram, tajā ir ietverta tikai prasības iesniedzēja atteikšanās no tās, nesaņemot nekādu pretizpildījumu no otras puses. Šādā gadījumā ir pamats runāt par tiesvedības izbeigšanu, prasības iesniedzējam atsakoties no tās, jo izlīgumam būtu jāsaturs abu pušu tiesības un pienākumi, proti, kompromiss jeb “zelta vidusceļš”.

TIESAS APSTIPRINĀJUMS

Ja strīds, kuru puses plānojušas izbeigt ar izlīgumu, atrodas tiesā, tad izlīgums ir iesniedzams tiesai

VALSTS NODEVAS ATMAKSA, PANĀKOT IZLĪGUMU

Izlīguma veids	No iemaksātās valsts nodevas tiesvedībai attiecīgajā instances tiesā	No kopējās iemaksātās valsts nodevas	Dokumenti
Ja tiesa apstiprinājusi izlīgumu (CPL 37.panta 1.daļas 5.punkts)	50%	–	Pušu sagatavots un parakstīts izlīgums, tiesas lēmums
Ja tiesa atsakās ierosināt apelācijas tiesvedību	50%	50%	Tiesas lēmums
Ja tiesvedības izbeigšanas pamats ir personas atteikšanās no prasības, jo ir panākta mediācijas vienošanās (CPL 37.panta 1.daļas 7.punkts)	50%	50%	Mediatora izsniegts rakstveida apliecinājums par mediācijas rezultātu

apstiprināšanai. Pirms tā apstiprināšanas tiesa pārliecinās, vai vienošanās, ko paredz izlīgums, ir labprātīga, vai pusēm ir zināmas izlīguma apstiprināšanas procesuālās sekas un vai izlīgums atbilst likuma prasībām.

Izlīgums nav pieļaujams strīdos, kas saistīti ar grozījumiem civilstāvokļa aktu reģistros (laulības, dzimšanas vai nāves fakta reģistrācija), strīdos, kas saistīti ar aizbildnībā vai aizgādībā esošu personu mantiskajām tiesībām, strīdos par nekustamo īpašumu, ja dalībnieku vidū ir personas, kuru tiesības iegūt nekustamu lietu īpašumā vai valdījumā ir likumā noteiktajā kārtībā ierobežotas, un arī tad, ja izlīguma noteikumi aizskar citas personas tiesības vai ar likumu aizsargātās intereses. Lemjot par izlīguma apstiprināšanu, tiesa pārbaudīs tā pieļaujamību. Gadījumā, ja tiesa konstatēs apstākļus, kuru dēļ izlīgums nav pieļaujams, tas netiks apstiprināts.

Par izlīguma apstiprināšanu vai neapstiprināšanu jālemj tiesai, proti, tiesnešiem koleģiāli, nevis tiesnesim referentam ārpus tiesvedības procesa. Turklāt, pastāvot šaubām par izlīguma atbilstību likuma prasībām, tiesai jālemj par lietas izskatīšanu tiesas sēdē, lai noskaidrotu atsevišķus apstākļus un nodrošinātu lietas dalībnieku procesuālo tiesību ievērošanu.

NOSLĒGTA IZLĪGUMA SEKAS

Strīdniekiem jāapzinās būtiskas izlīguma noslēgšanas sekas, proti, apstiprinot izlīgumu, tiesa ar savu lēmumu vienlaikus izbeidz tiesvedību šajā lietā saskaņā ar CPL 223.panta 5.punktu. Savukārt tiesvedības izbeigšanas sekas ir tādas, ka atkārtota vēršanās tiesā strīdā starp tām pašām pusēm, par to pašu priekšmetu un uz tā paša pamata nav pieļaujama.

Pozitīvi vērtējams arī CPL 37.panta 1.daļas 5.punktā noteiktais, proti, ja tiesa apstiprinājusi izlīgumu, tad tiek atmaksāti 50% no iemaksātās valsts nodevas tiesvedībai attiecīgās instances tiesā (citas valsts nodevas atmaksas iespējams apskatīt tabulā). Savukārt atbilstoši CPL 42.panta 5.daļai, ja kāda no pusēm ir bijusi atbrīvota no valsts nodevas samaksas, iepriekš nesamaksātie tiesas izdevumi piespriežami abām pusēm valsts ienākumos vienādā apmērā, ja izlīgumā nav noteikts citādi. Līdz ar to, slēdzot izlīgumu, vienmēr jāpievērš uzmanība arī tiesāšanās izdevumu – tiesas izdevumu un ar lietas izskatīšanu saistīto izdevumu – sadalījumam starp līdzējiem.

Civilprocesā noslēgta izlīguma būtiskākais ieguvums salīdzinājumā ar jebkura cita veida līgumu ir tas, ka ar

tiesas lēmumu apstiprināts izlīgums izpildāms, ievērojot tiesas spriedumu izpildes noteikumus. Proti, ja kāda no pusēm izlīgumā ietvertos nosacījumus labprātīgi neizpilda, to var darīt, pieprasot tiesai izpildu rakstu un pēc tam iesniedzot to zvērinātam tiesu izpildītājam.

Ja puses vēlas noslēgt izlīgumu, taču nezina, kā panākt vienošanos, ir iespējams šajā procesā iesaistīt arī sertificētu mediatoru. Mediācija saskaņā ar Mediācijas likuma 1.panta 1.punktu ir brīvprātīgas sadarbības process, kurā puses cenšas panākt savstarpēji pieņemamu vienošanos savu domstarpību atrisināšanai. Savukārt mediators ir persona, kura šo procesu vada, tādējādi palīdzot pusēm vienai otru saprast un nonākt pie abām pusēm pieņemama lietas risinājuma jeb izlīguma. Bieži vien izlīguma noslēgšanu veicina arī advokāti, jo viņi labāk par saviem klientiem pārzina lietas stiprās un vājās puses tieši tiesvedības aspektā. Taču ir arī gadījumi, kad paši strīdnieki pēc kāda tiesā pavadīta laika nejauši satiekas citos apstākļos un saprot, ka strīdam veltīto laiku var pavadīt daudz patīkamāk un lietderīgāk, un strīds tiek pabeigts ar viņu pašu ierosinātu izlīgumu, savukārt advokātiem atliek to tikai noformēt “uz papīra”. Kā mēdz teikt – miers baro, nemiers posta! ¹⁶